

Af Vejen-Læborg Pastorats ældre Præstehistorie.

Af Sognepræst J. Richter i Vejen.

Lever man paa et Sted, hvor Nutidens Travlhed og mangeartede Interesser træder én særlig stærkt i Møde, kan Tanken ofte — for ligesom at søge sig et Hvilepunkt — føle sig draget til at sysle med „de gode gamle Dage“, da alt var saa fuldstændig anderledes. Saa nervepirrende og opslidende som Nutidens var Livet dengang i alt Fald ikke; langt mere enkelt og usammensat har det været i Landets afsidesliggende Egne, til hvilke kun enkelte Draaber af Datidskulturens Strømme af og til fandt Vej. Et andet Spørgsmaal er jo, om man *nu* virkelig vilde *bytte*, om man *kunde*; ja det er vist et *stort* Spørgsmaal. Dertil er vi dog vist alle i *for* høj Grad blevne Nutidens Børn.

Vejen hører til *de* sydjyske Landsbyer, hvor Forskellen mellem „før“ og „nu“ i særlig høj Grad gør sig gældende. Det gammeldags Præg, som endnu for faa Aar siden kunde skimtes hist og her, er nu i Færd med fuldstændig at forsvinde. Meget kunde der være at fortælle om svundne Tiders Levesæt¹; jeg vil nu i

¹ Et og andet har jeg fremdraget i nogle Artikler i de lokale Blade „*Fremtiden*“ (1900) og „*Tiden*“ (1903).

det følgende prøve paa at samle Interessen om et Par Præsteskikkelser fra det 18de Aarhundredes Vejen, som begge er ret karakteristiske, den ene som den stille, fromme Ordets Forkynder, den anden som den praktiske og myndige Foregangsmand, hvad materielle Interesser angaar.

I Tidsrummet fra 1720 til 1812 — altsaa det meste af et Hundredeaar — havde Vejen og Læborg Sogne kun *tre* Præster, den midterste af disse endda kun i faa Aar, saa Hovedinteressen vil samle sig om Tidsrummets *første* og dets *sidste* Præst: N. J. Bützow og J. Haar.

Paa det Sted i Kolding Losbygade, hvor Svaneapoteket nu ligger, boede omkring ved Aaret 1700 den daværende Præst ved St. Jørgens Hospital, Hr. Oluf Jochumsen Bützow. Han var en Skræddersøn fra Hillerød, men Slægten Bützow var rimeligvis i sin Tid indvandret til Danmark fra den lille meklenburgske By af samme Navn. Hospitalspræstens Embede var lille og Kaarene smaa. Sin Formands Enke Margrete Bertelsdatter havde han ægtet, og hun bragte ham fra sit første Ægteskab 4 Stifbørn; selv fik de 5 Børn sammen. Den af Hr. Oluf Bützows Sønner, der naaede længst frem i Livsstilling, var Henrik Christopher, der blev Stiftsprovst først i Viborg, siden i Aalborg og endelig ved Frue Kirke i København († 1763), og om hvem der gik mange Historier blandt Folk for hans grove og plumpe Væsens Skyld; i København gik han paa Grund af et Halsonde, han led af, under Navnet „den uørlige Præst“¹. Af en helt anden

¹ Om ham se især Jyske hist.-topogr. Samlinger IV 337 ff. og Danske Saml. IV 79 f.

Slags har sikkert den ældre Broder *Niels Jochum Bützow* været. Han, som var født i Kolding 1690, blev Student fra Kolding Skole i 17 Aars Alderen. Fra sit Barndomshjem tog han gode Minder med sig; i nogle Optegnelser, han har efterladt sig, priser han sine „gudfrygtige Forældre“, som ved Hjemme-Undervisning, før han kom i Latinskolen, gav ham en „christelig Optugtelse til Guds Ære“.¹ Han havde haabet at kunne fortsætte sine Studier i København, fik ogsaa Kommunitetet, men inden 1 Aar var gaaet, døde Faderen, og Niels Jochum maatte tage en Huslærerplads. Et Aarstid var han da i Huset hos Præsten Mag. Ancher Sørensen i Sønder- og Nørre-Bork, hvis 10aarige Søn, den senere højt ansete lærde Rektor Søren Anchersen i Odense, han da har været Lærer for. Derefter blev han Hører („Collega“, som det kaldtes) ved Kolding Skole, tog i 1711 sin teologiske Embedseksamen (med 2den Karakter) og fortsatte sin Gerning i Kolding, indtil han i 1720 — altsaa 30 Aar gammel — blev kaldet til Sognepræst i Vejen og Læborgi Palmesøndag samme Aar blev han indsat i dette Embede af Provsten, Hr. Lucas Debes fra Brørup. Endnu samme Sommer holdt han i Øster Skerninge Kirke paa Fyn Bryllup med „den hæderbaarne og gudelskende Mø Dorothea Lucoppidan“, Datter af Provst og Magister Mogens Lucoppidan samme Steds.

¹ Noget videre kender vi ellers ikke til Hr. Oluf Bützow og hans Hjem. Kun véd vi, at han en Sommeraften i 1700 indbød nogle Kolding-Borgere (bl. a. Byfoged Anders Nielsen Saabye) til Keglespil i sin Have, og at dette blev Indledningen til et senere paa Natten øvet Gade-Overfald paa Byfogden, som blev gruelig forslaaet af nogle af Gæsterne (se „Kolding Folkeblad“ for 23. og 24. Juni 1904: „Et Slag Kegler“, ved P. E.). Men heri var Præsten helt uskyldig.

Beboerne i Vejen og Læborg Sogne kunde i høj Grad trænge til at faa en Præst — og ikke mindre: en Præstekone —, som de kunde se op til. Formanden, Hr. Jacob Bendtsen, var død i stor Armod; han havde ganske vist faaet betydelige Midler med sin 2den Hustru, Lisbeth Pallesdatter fra Hundsbæk, men hun var en daarlig Kvinde, der ødte alt. Efter Hr. Jacobs Død havde hun gaaet hen og giftet sig med en fattig Bonde, Hans Pedersen fra Glibstrup i Anst Sogn, og de gik saa omkring og tiggede; tilsidst endte hun som et usselt, fordrukkent Fattiglem i Ribe Hospital. — Præstegaarden var ved Bützows Tiltrædelse naturligvis i en maadelig Forfatning; Ildebrande havde hærget den baade i 1691 og i 1700, og skønt den nok var opbygget paa ny, var det dog saa daarligt, at Bützow faa Aar efter sin Ankomst maatte ombygge hele det østre Hus.

Efter alt hvad der foreligger, faar man det Indtryk af Hr. Niels Jochum Bützow, at han har været en from og ærlig Personlighed, men just ikke særlig stærkt begavet. Beboernes Agtelse og Kærlighed vandt han ved sin milde og jævne Færd i de 42 Aar, han sad her som Præst (i de sidste 24 Aar tillige som Provst for Malt Herred). Hans ærlige Gudsfrygt blev prøvet ved adskillige haarde Tilskikkelser. En halv Snes Aar efter hans Ankomst blev han en Dag rørt af et Slagtilfælde, mens han stod paa Prædikestolen i Læborg Kirke, saa han i nogle Dage var berøvet Mælet; dog kom han over det, men beholdt alle Dage en Rystelse i højre Haand, hvilket ogsaa nok kan spores i hans ellers saa tydelige Haandskrift. En anden Gang faldt Prædikestolen i Læborg Kirke ned med ham, uden at han dog kom til Skade. Han plejede gerne om Søn-

dagen at komme til Kirke $\frac{1}{2}$ Time før Menigheden; da han saaledes engang var kommen op i Vejen Kirke før Gudstjenesten og havde lagt sin Bog fra sig paa Alteret og havde vendt sig for at gaa ned ad Kirkegulvet, faldt Altertavlens Overdel ned bag ved ham, saa han maaske vilde være bleven dræbt, om den havde ramt ham; nu slap han med Skrækken. Kaldets Indtægter var kun smaa, f. Eks. i Offer for Barne-daab, Bryllup og Ligfærd 12 á 14 Rdlr. aarlig; Aarsindtægten (endda kun Brutto) blev kun omtrent 292 Rdlr. Heri er Præstegaardens Avling rigtignok ikke medregnet; men — skriver Bützow i Embedsbogen — „hvad den kan importere, vides ej, en Del fordi Tjenestefolkene skal af den og de forbemeldte Indkomster have deres Ophold og Løn, naar hin ej er tilstrækkelig, en Del fordi de fleste af Præstegaardens Huse, som var saa brøstfældige ved min Ankomst til Kaldet, at de behøvede Nedbrydelse og Oprejsning, har Aar efter Aar givet Tømmermænd og andre Haandværksfolk Anledning til at fortære det indavlede“. I Bützows Ægteskab med Dorteia Lucoppidan fødtes 8 Børn, hvoraf dog de 3 døde som smaa. Det var iøvrigt, som han selv skriver, et „kærligt og fornøjeligt“ Ægteskab, der varede i 21 Aar og 9 Maaneder. „Anno 1741 d. 28de April behagede det Gud til min hjertetrængende Sorg at bortkalde fra mig og 5 umyndige Børn min hjertelskelige, nu salige Kone Dorothea Lucoppidan.“ „Men da det ej kunde være godt for mig, som har en vidtløftig Husholdning og 5 umyndige Børn, at være ene, om det behagede Gud at lægge Aar til min Alder, bad jeg Gud om, at han vilde have Raad hos mig med sit Øje og give mig en trofast Medhjælp, som kunde være hos mig, hvorudi Gud bønhoerte mig,

idet han gav mig til Ægte den hæderbaarne og gudelskende Matrone Christine Margarete Høyer, sal. Hr. Lauritz Holst, fordum Sognepræst til Selde og Aasted Menigheder, hans Efterleverske, og blev vi sammen-viede den 22. Septbr. 1741 udi Gamst Præstegaard. Herren bo hos os med sin Velsignelse!¹ Hende, der medbragte 3 Stifbørn til sit andet Ægteskab, overlevede Bützow, idet hun døde 2. Decbr. 1750 efter godt 9 Aars Ægteskab. De havde ingen Børn sammen.

Af Bützows Børn med hans første Hustru var den ældste og den yngste Sønner; den ældste, Andreas, blev Skoleholder i Rerslev paa Sjælland, den yngste, Oluf, blev Guldsmed i Ribe. Af de 3 Døtre blev den ældste, Margrete, gift med Præsten Iver Hagelund i Verst; den anden, Abelone Cathrine, kom til at leve i over 50 Aar som Præstekone i Vejen, idet hun først ægtede Faderens Eftermand Hr. Hans Cl. Fogh og efter dennes Død den følgende Præst Hr. Joachim Haar. Den yngste Datter, Cathrine Birgitte, blev gift med Terman Mortensen, Sognedegn for Vejen og Læborg Menigheder; gennem sin Søn Niels Jochum Termansen, oprindelig Guldsmed, siden Gaardmand, Sognefoged og Kromand i Vejen († 1816), blev hun Olde-moder til den ædle og aandfulde, ud over hele Danmark kendte Politiker Niels Jokum Termansen († 1892), der altsaa bar sin Tipoldefaders Fornavne.

¹ Bützows anden Hustru, der var bleven Enke efter sin første Mand 1729, var Søster til Præsten Bertram Høyer i Anst og Gesten († 1759), Bützows Nabopræst, en Mand, der ikke havde det bedste Rygte, bl. a. for et „ondt Forhold til sin Kæreste“ (Hustru) [se Kirkehist. Saml. I, 179 f.], og som optraadte haardt og skaanselsløst som Aktør i Provsteretssagen mod Hr. Niels Tøxen i Verst [Kirkehist. Saml. 5. R. I, 585 fg.].

I Bützows Tid blev Folkeskoleforholdene i Malt Herred ordnede¹, en Sag, der sikkert har kostet den nidskære Provst et betydeligt Arbejde.

Det er ikke helt umuligt, at der kan have været nogen Forbindelse mellem Bützow og den hernhutiske Bevægelse, som netop i hans Tid vandt ikke saa faa Venner blandt danske Præster og Lægfolk, — skønt Traaden, der leder til denne Formodning, er meget svag og tynd. I 1755 var det nemlig paatænkt, at Bützow til Kapellan skulde have den afgjort hernhutisksindede Joachim Ewald til Kapellan og eventuel Efterfølger; det blev dog ikke til noget, idet Ewald samme Aar blev kaldet til Præst i Vorbasse og Grene². Hvis vi tænker os Ewald som Bützows Efterfølger i Vejen, vilde de kirkelige Forhold her i følgende Tider rimeligvis have formet sig helt anderledes, end Tilfældet blev. — Nu fik Bützow i hans Sted den vestslesvigske Præstesøn Hans Clemensen Fogh fra Hviding til Kapellan 1758; da Bützow den følgende Vinter var skrøbelig, saa hans Død kunde ventes, fik Fogh kongeligt Kaldsbrev paa Embedet og ægtede kort efter Bützows næstældste Datter. Endnu levede den gamle Provst i omtrent 3 Aar og hensov saa 26. Februar 1762, lidt over 72 Aar gammel. „Maatte mit Legeme blot faa Plads indenfor Kirkegaardsporten og min Sjæl indenfor Himme-

¹ Se J. Nissen: Om Skolevæsenets Oprettelse i Malt Herred (Jyske hist. topogr. Saml. 3. Række I, 345—86).

² Joachim Ewald — Digteren Johannes Ewalds Søskendebarn — omtaler det ikke i sin lille Selvbiografi (Dansk Kirketidende 1892 Nr. 38), men Wiberg (Almind. dansk Præstehistorie I 714) anfører det. Ewald, der siden blev Præst i Hviding, døde over 100 Aar gammel i Kristiansfeld 1826. Han er Stamfader paa mødrene Side til Mænd af Præsteslægterne Boesen og Brandt.

riges Port, da vil jeg være vel tilfreds“ er et Ord, han¹ skal have udtalt.

Om Svigersønnen og Eftermanden Hr. *Hans Clemensen Fogh* vides ikke ret meget. Efter 9 Aars Gerning som selvstændig Præst i Vejen døde han (1771) og efterlod Embede, Enke og 5 uforsørgede Børn til sin Eftermand, om hvem vi kan give en hel Del bedre Besked.

Joachim Haar var ligesom Bützow en Koldingenser. Faderen var Købmand, men bestemte sig til, at den velbegavede Søn (født 1739) skulde gaa Studére-Vejen. Desværre døde Faderen, da Drengen kun var 13 Aar gammel. Moderen kunde da ikke undvære ham i Butikken og tog ham ud af Latinskolen. Da Drengens Hu imidlertid aldeles afgjort stod til Bøgerne, vendte han snart tilbage til Latinskolen og blev Student i 20 Aars Alderen. Allerede Aaret efter sad han paa Katederet i Kolding Skole som Lærer for den yngste Klasse, læste desuden flittigt til teologisk Embeds-eksamen, som han i 27 Aars Alderen tog, omend med 3die Karakter². Endnu i omtrent 5 Aar blev han sid-dende som Lærer ved Kolding Skole, indtil han i 1771 ved Præsten Foghs Død fik Embedet som Præst i Vejen og Læborg; og inden Aaret var omme, var den 32-aarige Præst Ægtemand, gift med sin Formands 46-aarige Enke. En — tilmed halvgammel — Enke

¹ Og ikke Svigersønnen Terman Mortensen, som det ellers hen-føres til (Poul Bjerger: Den jyske Bonde Niels Jokum Ter-mansen, Side 68).

² Dette behøver ikke at tyde paa fattige Evner, men vel paa fattige Kaar, som gjorde det nødvendigt for ham at skynde sig og — som man dengang kunde — indstille sig til laveste Eksamenskarakter.

med en Flok Smaabørn var, som det hedder i nærværende Aarbog Side 34, „næppe noget efterstræbt Parti“; men Haar har nok mærket, at Madam Fogh og han passede godt sammen trods Aldersforskellen, og skønt Ægteskabet blev barnløst, blev han hende en god Ægtefælle og en trofast Fader for sine Stifbørn, hvoraf den ældste — en lille 12 Aars Pige — forøvrigt allerede døde i deres Ægteskabs første Aar. Ivrigt og omhyggeligt tog han sig af Børnenes Undervisning; og i den ret vidtløftige Styrelse af Hus og Avling — de holdt mange Folk — var det af uberegnelig Værdi for ham at have en god Kvinde ved sin Side. Han var tit, trods sit hjertensgode Sind, hæftig og streng, naar det ikke gik, som han vilde; men her kunde saa den milde, fromme Madam Abelone Cathrine med spagfærdig Tale lægge en Dæmper paa hans opbrusende Ord. Hun havde arvet sin Faders, gamle Provst Bützows, jævne og milde Sind.

En kraftfuld og begavet Personlighed, som Haar var, kunde ikke føle sig tilfreds med at ligge paa den lade Side. Paa forskellige Omraader kendtes det snart, at han var kommen til Egnen; og han tog fat, saa det havde Fynd og Klem. Et sundt og kraftigt Helbred bevarede han indtil faa Aar før sin Død. Hvordan hans præstelige Forkyndelse har været, er det vanskeligt at danne sig nogen Mening om; from efter Tidens Lejlighed har han utvivlsomt været, men det maa jo ikke glemmes, at hans Præstetid var Rationalismens Blomstringstid, saa selv om han ikke ligefrem har hørt hjemme i den rationalistiske Lejr, har han vel ikke undgaaet at blive berørt af den Tids stærkt fremtrædende Forstandsretning, tilmed da mange af hans Interesser faldt sammen med, hvad man i „Op-

lysningstiden“ særlig lagde Vind paa. Praktisk dygtig, som han var, blev han i 1787 beskikket til Herredsprovst — et Bidrag til hans omsigtsfulde Varetagelse af dette Hverv er alt givet i nærværende Aarbog Side 38 fg. —, ligesom han nogle Aar senere blev Forligelseskommisær for Slavs og nogle Sogne af Malt Herred.

Straks efter sin Tiltrædelse tog han fat paa Istandsettelsen af den ret brøstfældige Præstegaard, som hans Formænd dels havde faaet daarligt opbygget, dels lappet en hel Del paa. Det søndre Hus i den gamle 4-længede Gaard var endda nogenlunde ordentligt, men det nordlige — „Vaaningshuset“ — var grumme forfaldent og saa løjerligt indrettet, at der i den lille tarvelige Dagligstue var ikke mindre end 7 — syv! — Døre. Det fik Haar forandret, selv om han ikke vovede sig til at rive hele „Vaaningshuset“ ned¹. Men det vestre Hus var helt ubrugeligt og maatte nedbrydes; ved Salget fik Haar kun 10 Rdlr. for det. Han opbyggede da 17 Fag af nyt og maatte saa endda nedbryde 4 temmelig nye Fag ved den nordre Ende (opbygte af hans nærmeste Formand) for at faa det hele til at ligge i en lige Linie.

Krigene i det 17de Aarhundrede og andre Plager (Ildebrande, Dyretid, Kvægsyge) i det 18de havde bragt Egnens Bondestand for en stor Del i Armod. Naar nu dertil kommer, at Herskabet paa Estrup, under hvem de Vejen Bønder hørte, stundom kunde stille sig ret fordringsfuldt overfor sine Fæstere, saa at Assessor H. Lautrup endog vilde forpligte nye Fæstere til *dagligt* Hoveriarbejde, saa vil det sés, at her var

¹ Det fik endda Lov at staa i 80 Aar derefter, idet Præstegaarden først i 1850 fik et nyt Stuehus — det nuværende.

en kraftig Villie og en klar Tanke nødvendig for den, der som Præsten Haar gerne vilde hjælpe Bønderne paa Fode. Men han indsaa godt, at skulde de faa Syn for og Villie til Forbedringer paa det økonomiske Omraade, da maatte han selv gaa i Spidsen. Der var nu det forældede og uheldige Fællesskab imellem By-mændene i Jordbruget. Ved Haars Tiltrædelse bestod Vejen By af 9 Gaarde, hvoraf 1 brændte i Novbr. 1774, hvorefter den udflyttedes til Sognets sydøstlige Marker (Vorup Mark) og kaldtes Vorupgaard. Men disse 9 Gaarde var i Tidens Løb bleven delte i flere Parter, der langt fra var indbyrdes lige store; derved var Forholdet ved Driftsfællesskabet blevet end mere indviklet. I 1774 delte saa Husbonden Assessor Laurup uden videre Vejen By i 21 lige store Gaarde, hver paa halvtredie Tønde Hartkorn, foruden nogle Huse. Et stort Stykke af Heden (især Vorup Mark) blev nu efterhaanden indtaget til Dyrkning. Men da var Præstegaarden allerede udtraadt af Fællesskabet, hvad Ager og Eng angaar. Haar havde fra først af søgt at overtale Bønderne til at enes med ham om Udskiftningen, men forgæves; saa ansøgte han alene Rentekammeret om Tilladelse til at lade Præstegaardens Jorder udstykke, hvilket ogsaa blev bevilget (1773), idet den kgl. Landmaaler Haar¹ blev beskikket til at opmaale Jorderne og den kgl. Landinspektør Wessenberg til at lade Jorderne taksere og kortlægge. „Jeg naaede da vel mit Øjemed,“ skriver Haar i Præstekaldets Embedsbog, „for saa vidt, at jeg fik Præstegaardens Agermark og Engbund af Fællesskab udskiftet. Men derved blev det dog ikke; thi Bønderne her

* ¹ Altsaa Præstens Navnefælle, men ikke Slægtning.

i Byen, som blev ophidsede af et ondt Menneske her i Egnen, søgte ej aleneste at hævne sig paa mig ved at formindske mit Offer, da 13 af Gaardmændene her Byen ofrede til næste Julehøjtid ikke mer end 2 Skilling hver (de andre gav deres sædvanlige Offer), men de indgav ogsaa en Besværing til Amtmanden over denne Udskiftning, hvorudi de mest besværede sig over, at den Præstegaarden tildelte Lod efter deres Mening ikke var falden paa det rette Sted. Det kom da saa vidt, at der af Amtmanden og Landvæsenkommisærerne blev berammet et Aastedsmøde, hvorved paa Amtmandens Vegne mødte Fuldmægtig Ussing og som Landvæsenkommisærer Hr. Herredsfoged Warthoe af Roest Mølle og Hr. Birkedommer Fogh af Storsbøl. Da disse havde taget Marken i Øjesyn og indsaa vel, at Bønderne klagede uden Aarsag, samt at den Forretning, Landinspektøren havde gjort, ikke saa let kunde kuldcastes, mæglede de paa et mindeligt Forlig, og ved deres Mellemlhandling og i deres Overværelse blev da Sagen afgjort, saa at Præstegaarden afstod et Stykke af dens tildelte Lod, for hvilket den fik Vederlag, hvorved den var bedre tjent, end om den havde beholdt det den af Landinspektøren tildelte Stykke Mark.“ — Imidlertid blev Heder, Mose og Skovskifter endnu liggende under Fællesskabet. Haar skriver da: „Jeg har nu mere end 3 Aar arbejdet paa at ville have Præstegaardens i Fællig liggende Ejendomme udskiftet af Fællesskab; men ligesom jeg fra først til sidst har haft saa mange Fortrædeligheder formedelst denne Præstegaards Udskiftning, at jeg tror næppe nogen i hele Jylland har haft saa besværligt ved at faa deres Jord udskiftet som jeg, saa har det endnu behaget Hr. Assessor Lautrup

hidtil Dags at lægge alle de Forhindringer i Vejen for mig, som han har kunnet hitte paa. Iblandt andet fandt han paa at foregive, at Vejen By ikke ved Skel var afsat fra de andre tilgrænsende Byer, hvilket jeg aldrig tilforn havde vidst eller tænkt, saasom det var mig bekendt, at der var et gammelt Markskels-Brev, som viste Skellet mellem Vejen og tilgrænsende Byers og Steders Marker. I Anledning af dette Hr. Assessor Lautrups Foregivende befalede da Amtmanden, at Vejen og tilstødende Byers Beboere, om hvis Markskel der skulde være Tvist, skulde samles for i Mindelighed at se denne Sag afgjort. Vi var da forsamlede, endogsaa tvende Gange, i den Henseende, men forgæves, thi Hr. Assessor Lautrup, som ved en vis Lejlighed havde faaet bemeldte gamle Markskels-Brev i Hænde, vilde ikke levere det tilbage, men foregav, at han intet Markskels-Brev vidste af at sige. Jeg maatte da nødes til af S. T. Hr. Stiftamtmanden at rekvirere et Landvæsenskommissær-Aastedsmøde, som ogsaa blev bevilget og holdt d. 3. Juli 1780, udi hvilket Møde Hr. Assessoren maatte udlevere det forbemeldte gamle Markskels-Brev, omendskønt han tilforn havde nægtet det. Ved Landvæsenskommissariernes Mellemlhandling blev da ogsaa de omtvistede Skel afgjort og afmærket, samt Skelstene paa de afmærkede Steder nogen Tid derefter oprejste.“ „Endelig udi Aaret 1785 naaede jeg mit Ønske og fik de Jorder, som Præstegaarden endnu havde i Fællesskab paa Vejen Mark, udskiftet, undtagen den store Mose, som er beliggende imellem Vejen Mark paa den søndre Side og Gammelby og Drostrup Marker paa den nørre Side, hvilken Takstationsmændene ikke vilde befatte sig med at taksere, hvorover den blev liggende i Fællesskab, og Præste-

gaarden har endnu derudi sin Andel efter sit Hartkorn. Aaret forhen, nemlig 1784, blev til paafølgende Udskiftning Vejen Bys hele Mark, nemlig Agre, Enge, Hede, Mose og Skov, opmaalt af Hr. Landinspektør Bies Assistent Monsr. Christian Hansen, som ogsaa tegnede et Kort over Byens hele Mark, som han opmaalte, hvilket Kort er i Hr. Assessor Lautrups, som største Lodsejers, Forvaring.“ Bønderne var nemlig nu endelig komne i Tanker om, at Ophævelsen af Fællesskabet vilde skaffe dem Fordel, hvorfor de idelig anholdt hos Husbonden, Hr. Lautrup, om Tilladelse til Udskiftning; han tillod det da omsider. —

Man ser af Haars ovenfor anførte Ytringer, baade at Forholdet til Herremanden paa Estrup¹ har været noget spændt, og at Haar hørte til dem, der ikke gav efter for Modstand eller for, hvad han ansaa for Uret, men blev ved at kæmpe ihærdigt, indtil Sejren var vunden.

Naar han i sin Embedsbog omtaler de Vejen Bønders økonomiske Vilkaar, skriver han: „Vejen Sogns Beboere har ingen anden Næringsmiddel for nærværende Tid end deres Avling og Fædrift; Tiden vil lære, om nogen af dem vil lade sig opmuntre til at lægge Vind paa Strømpebinderi, Teglbrænderi eller andet deslige, hvortil her vel kunde gives Lejlighed, da det her ikke mangler paa Materialier, i det mindste til de benævnte tvende Haandgerninger, men alene paa Lysten til at angribe dem.“ Og han tilføjer: „Af Haandværkere er her i Sognet efterfølgende: 1 Guld-

¹ Assess. Lautrup nævnes ellers som en god Mand overfor Bønderne („Fra Ribe Amt“ VI, 146) og som en dygtig Landmand (O. Nielsen, Malt Herred, S. 16).

smed¹, 1 Grovsmed, 1 Klejnsmed, 1 Murmester, Skrædere, Vævere, Tækkemænd, Træskomagere, Hjulere, 1 Skomager. Forresten er her endnu ingen Fabrikker anlagt.“ Det er vist ikke vanskeligt at læse mellem Linierne, hvor varmt det laa den gode Præst paa Sinde, at Kulturstadet kunde hæves noget højere i Sognet, end Tilfældet var, selv om det sker under saa beskedne Former som „Strømpebinderi og Teglbrænderi“. Og Fabrikker! Ja, han skulde blot have levet i Vejen i 1908 i Stedet for i 1808, saa vilde han have set sine dristigste Ønsker i den Retning langt overtrufne.

Paa et enkelt af de nævnte Omraader var Haar selv Foregangsmand. Han indrettede udenfor den daværende Have (indenfor den nuværende mod Sydøst) en Tegl-ovn, om han end ikke naaede at faa de deri brændte Sten anvendte til Præstegaardens haardt fornødne Ombygning.

Han var i det hele ikke bange for selv at tage fat, naar det gjaldt. Kartoffeldyrkningen var i hans første Aar i Vejen saa at sige i sin Barndom. Man var til at begynde med lidt forsigtig med Kartofflernes Anvendelse, og det var Haar med. Pigerne i Præstegaarden havde længe tigget om at faa lidt Kartoffler engang imellem til deres Suppe; men det vilde han længe ikke høre noget om. Tilslidst lod han sig dog nøde til at give efter, men det skete med de Ord: „Ja ja, de skal nok blive udbredte, og Sygdommen med.“ Man mente nemlig, at Kartofflerne var Skyld i Kirtelsygdomme og lignende Sygdomme. Senere fik Haar mere Mod paa at dyrke Kartoffler; et Stykke af Mark-

¹ Rimeligvis den tidligere nævnte Degnesøn Niels Jochum Termansen, hans Hustrus Søstersøn.

jorden skulde saa benyttes, og Pigerne fik Besked: „I tager Spande med Gødning med jer, og for hver en Kartoffel, I sætter, lægger I en Haandfuld Gødning ved!“ Nogen Tid efter kommer Præsten op for at se til de kartoffelsættende Piger, og saa var der jo ingenting gjort. „Men hvordan er det, I bærer jer ad?“ — og saa tog han selv fat med begge Hænder baade i Kartofler og i Gødning.

Haar, der selv var saa arbejdsom, forlangte meget Arbejde af sine Folk, baade af Karlene og af Pigerne. I Reglen kom Pigerne ikke i Seng før Midnat, idet de ikke blot skulde malke de hjemmenværende Køer, men ogsaa dem, der var opstaldede i et Træhus langt ude paa Marken. Og saa kunde det godt hænde, at de blev beordrede til at holde Vagt udenfor Præstegaarden til ud paa Natten, naar man frygtede Indbrud af Tyve. Og i Reglen skulde de op igen Klokken 3 om Morgen. — Kan man saa undre sig over, at de undertiden om Aftenen før den halvaarlige Hovedrengøring i Præstegaarden tog sig en lille munter Svingom i Storstuen („Salen“)? „Provsten syntes jo ikke om det,“ har en af dem siden fortalt, „men hans gamle milde Kone bad godt for os.“

Livet i den gamle Præstegaard er sikkert levet jævnt og stilfærdigt til daglig. Stifbørnene voksede til og kom snart hjemmefra. Den yngste af dem, Magdalene Dorthea, blev i Maj 1806 viet til Enkemanden Møller Jes Lorentzen i Vejen Mølle¹; hun var da over 40 Aar gammel, og det blev nok et stilfærdigt Stuebryllup. En gammel Kone i Læborg har fortalt, at det var til

¹ Efter hans Død (1820) ægtede hun Landinspektør Christen Poder († 1834) og døde i 1843, over 77 Aar gammel.

stor Overraskelse for Degnen, „lille Brinch“¹, at Provsten en Søndag sagde til ham: „Kom over i Præstegaarden efter Tjenesten, Malene skal giftes med Mølleren!“ — Provstens aldrende Hustru fik nogle Aar før sin Død en Rørelse, saa hun Resten af sine Dage sad hjælpeløs — men mildt og god som altid — i sin Stol. Der er opbevaret et lille Træk fra Ægteparrets gamle Dage: Provsten plejede om Vinteraftnerne at sidde inde i Stuen hos sin gamle apoplektiske Kone; han havde da et lille Bord foran sig med 2 tændte Tællelys, mens han læste. De 3 Tjenestepiger, som ogsaa sad inde i Stuen, mens de kartede og spandt, morede sig med at dænge hverandre til med Uldtejerne, men Provsten lod, som han ikke mærkede det. Naar de saa havde spundet Garnet, havde han en lille Ténstol og hjalp med til at vinde Garnet af Tenen.

I sine sidste Leveaar plagedes den gamle Provst af haarde Gigtsmerter og andre Skrøbeligheder, saa hans oprindelig stærke Helbred bukkede under. Han anbefalede sig i Guds Haand og sov stille hen om Middagen den 17. Marts 1812, noget over 72 Aar gammel. I næsten 41 Aar havde han været Præst i Vejen og Læborg.

Hans ældgamle Hustru, der nu med Taarer maatte sige Farvel til det gamle Hjem, hvor hun var født og havde levet sine allerfleste Aar, flyttede til Datteren i Vejen Mølle, hvor hun døde 18. Juli 1814, næsten 89 Aar gammel.

¹ Johannes Hansen Brinch, kaldet til Sogndegn for Vejen og Læborg 26. April 1802, død 16. Maj 1822, 61 Aar gl.

Hver af disse to Præster, hvis Levnedsløb vi her har dvælet ved, er typisk Repræsentant for den Tid, de tilhørte: i N. J. Bützow møder vi den stilfærdige, noget tungsindige Fromhed, som har præget nogle af de bedste Mennesker i det 18de Aarhundredes første Halvdel, i J. Haar har vi Præstemanden med de mange udadgaaende Interesser og den levende Sans for gavnrigt Arbejde, — saaledes som hint Aarhundredes sidste Halvdel giver os mange Eksempler paa i *sine* bedste Mænd. Hvor det bedste i hver af disse Aandsretninger kan komme til at gaa Haand i Haand, staar vi sikkert overfor en af Hovedbetingelserne for et lykkeligt Samfundsliv. Vi, der færdes i Nærheden af disse to Mænds sunkne Grave, vilde sikkert ikke høste mindst Gavn af at lægge os selv dette paa Sinde.

Kilderne til ovenstaaende Afhandling er — foruden de hist og her særlig nævnede — væsentlig Vejen-Læborg Præsteembedes Kaldsbog og Kirkebøger samt mundtlig Overlevering.
